

Söylencelerde ve Masallarda Elma Sembolü

Cemile AKYILDIZ ERCAN (*)

Öz: Elma miti söylencelerde, kutsal kitaplarda, masallarda, deyimlerde, halk türkülerinde sürekli kullanılan bir imge olarak geçmişten günümüze hâlâ varlığını sürdüren bir özelliğe sahiptir. Bu çalışmada elma motifini kutsal metinlerde, mitolojik söylencelerde, masallarda ve edebiyata en çok söz konusu edilen metinlere değindik. Elmanın kelime anlamına ve çeşitli kültürlerde algılanış şekillerine de örnekler vermeye çalıştık ve çoklukla farklı kültürlerde bile olsa hemen hemen birbirine benzer şekilde algılandığına tanık olduk. Elma insanlığa ilk günahı getiren yasa koyucuya itaat etmeme, cinsellik, doğurganlık, cennetten kovulma gibi sembolleri içinde barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Elma, Havva ve Adem, İlk Günah, Kızıl Elma, Paris'in Yargısı, Cennet, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Wilhelm Tell,

The Apple Symbol in Myths and Fairy Tales

Abstract: Apple has always been used as a symbol in myths, holybooks, fairytales, idioms, and folk ballads from past to present. This study focuses on the holy and mythical writings, fairytales and literature, where apple is commonly used. The word meaning of 'apple' and its perception in various cultures are investigated in this study. Apple is found to have similar connotations in different cultures. Apple, which involves symbols such as disobedience to creator, sexuality, fertility, and expulsion from the Garden of Eden, is what brought humanity the original sin. This study yields comprehensive information about apple.

Keywords: Apple, Adam and Eve, The Original Sin, Red Apple, Judgement of Paris, Garden of Eden, Snow White and the Seven Dwarfs, William Tell

Makale Geliş Tarihi: 14.07.2017

Makale Kabul Tarihi: 08.10.2017

I. Giriş

Hayatımızın şekillenmesinde sadece ebeveynler, kardeşler, arkadaşlar, okul -eğitim-değil, aynı zamanda hikayeler, masallar, söylenceler de önemli rol oynarlar. Her birimizin daha küçüklüğünden itibaren söylencelerdeki ve özellikle masallardaki kahramanlar ile bir şekilde bağlantı içinde olduğumuz ve bunların insan ruhuna iyi gelen sihirli bir güçle hayal dünyamızın gelişmesinde etkili olduğu açıktır. Bu masallar aracılığı ile insanın bilinçaltına kodlanan semboller vardır. Masallar ve efsaneler söylemleri itibarıyla, insanların hayal gücünü besleyen ve onlara fark ettirmeden iyilik

*) Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü (e-posta: yildizercan@atauni.edu.tr)

ve kötülük, hayat ölüm vb. gibi zıt anlamları vererek, tercih yapabilmelerini ve aynı zamanda anlatılardan dersler çıkarmamızı sağlayan iki kardeş gibidir.

Birbirlerinden çok farklı kültürlerin söylencelerindeki, masallarındaki semboller, öyküler benzerlik göstermekte ve böylece bu sembollerin evrensel bir boyut kazandığı da gözden kaçmamaktadır. Çünkü insan hangi kara parçasında yaşarsa yaşasın, hangi kültür toplumunda bulunursa bulunsun arkeolojik buluntular ya da söylenceler bunların birbirleriyle bağıntılı söylemler geliştirdiğini gösterir. İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadarki söylencelere göz atıldığında, bunların insanlık tarihinin en önemli sacayaklarından birisinin olduğunu bizlere göstermiş ve göstermeye de devam etmektedir.

İnsanlığın kolektif bilinçaltının ürünleri olarak gösterilen söylenceler ve masallar ister bireysel isterse toplumsal olsun, insanların kültür öğelerini taşıyan bir model biçimidir aynı zamanda. İlk başlarda sözlü olarak nesilden nesile aktarılan masallar ve mitlerde, ilkel insan zihninin ve ruhunun yaratıcı özelliğini görmek olanaklıdır. Zira ilk çağdaki insanlar içinde yaşadığı toplumdaki ve coğrafi koşullardan beslenmiş ve kendinden sonra gelen nesiller ise atalarının söylencelerini sanatın her alanında kullanmaya başlamışlardır. Aynı zamanda bu ilkel zihnin ve ruhun yarattığı söylencelerden, masallardan beslenmeye de devam etmiş ve hâlâ da devam etmektedir.

Olağanüstü güçleri olan titanlar, devler, periler, tanrılar, ağaçlar, dağlar, bitkiler, çiçekler ve meyveler ilk çağlardan itibaren, yaratılış efsaneleriyle birlikte yer almış ve günümüze kadar gelmiştir. Bu çalışmada sanatın ve toplumsal kültürün her alanında da söz konusu edilen ve özellikle kutsal kitaplar dışı anlatımlarda yani kıssalarda, söylencelerde, masallarda ve politik söylemlerde kendine yer edinmiş elma miti ele alınacaktır.

II. Söylence Kültüründe Elma

Hiç bir meyve elma gibi söylencelerde, masallarda ve geleneklerde önemli bir rol oynamamıştır belki de. *Türk Söylence Sözlüğü*'nde elma bütün meyvelerin atası olarak geçer ve elma türünün tamamının yeryüzüne Orta Asya'dan yayıldığı ve Kafkas kökenli olduğu ifade edilir. İklim ve çeşit özelliklerinden dolayı yetişme alanının çok geniş olması ve hemen hemen yeryüzünün her coğrafyasında yetişmesi bu meyveyi bir simgeye dönüştürmüştür. (Karakurt, 2011: 26) Elma birçok iklim koşuluna adapte olduğu için, diğer meyve ağaçlarından daha kolay yetişebilen bir meyve özelliği taşır. Orta Avrupa'da elma, Neolitik Çağ'dan (M.Ö.8000-5500) beri bilinmektedir.(Lexikon, 1998: 80-83)

Elma miti söylencelerde, masallarda hatta dinsel kıssalarda Havva'nın Adem'e yedirdiği bilgi ağacının meyvesi ve insanlığın cennetten kovulmasına neden olan meyve olarak var olmuş ve kendine sanat eserlerinde, yazın alanında yer bulmuş özel bir meyve olarak geçer. Aslında hiçbir kutsal kitapta, bilgi ağacının elma ağacı olduğuna dair bilgiler olmamasına karşın çoklukla yasak meyvenin elma olduğu miti çok yaygın olarak geçmişten günümüze kadar gelmiştir. Bu ağaç iyiyi ve kötüyü bilme ölçütü sunan bilgi ağacıdır. Adem ve Havva'nın cennetten kovulmasına neden olan bu

meyve çoklukla görsellerde yılanın ağzından Havva'yı baştan çıkartmak ve yasak olanı yaptırmak için ona sunulan elma şeklinde tasvir edilir.

İlk günahı, ilk yasağı, cennetten kovulmayı sembolize eder. "Adem elması" denilen gırtlak çıkıntısının çoklukla ergenliğe giren erkeklerde ortaya çıkması ve ergenlik dönemiyle birlikte gelişmesi yasak olan elmanın Adem tarafından yendiği şüphesini de içimizde doğurur. Elma burada ergenliği yani çocukluktan erkeklığe adım atan erkeklığın belirtisi olarak görülür ve aynı zamanda elma, ilk cinselliği ve ilk utanmayı da çağırıştır.

Elma ilk günahla ilintili olarak görülmüş çünkü elma sözcüğü Latince kökenli "malus", "malum" yani, kötü, günah anlamına gelen kelime ile bağlandırılmıştır. Adem ile Havva'nın bu meyveyi yedikten sonra cennetten kovulması ve bunun beraberinde dünyaya kötülük getirmesi olarak da düşünülür. Barok döneminde ortaya çıkan sanat eserlerinde "Ölüm"ün elinde simgesel olarak elma vardır. Hz. İsa'nın doğumunu anlatan resimlerde İsa'nın elmaya uzanması resmedilmiştir ve bu da sembolik olarak dünyanın günahlarını, çilesini kendi üzerine almasını simgeler. Aynı zamanda Hz. İsa'nın doğum günü olarak kabul edilen 25 Aralık'ta kutlanan Noel'de çam ağaçlarında kullanılan süslemelerden birisi olan elma motifi, İsa'nın doğumuyla birlikte insanların cennete girebileceğini müjdelir. (Lexikon, 1998: 81)Ortaçağ'dan itibaren kiliselerde Adem ve Havva'yı ele alan ve cennet bahçesini söz konusu eden gösterimlerde bu oyunun dekorunu, üzerinde elmalar olan bir çam ağacı oluşturmaktadır. Elma burada cennette yasak olan bilgi ağacının meyvesini ve ilk günahı hatırlatmakta ve Noel ise İsa'nın doğuşunu ve onun insanlığı ilk günahattan kurtuluşunu simgeler. Adem ve Havva ilk günahı işleyerek tanrı tarafından ceza olarak yeryüzüne gönderilir ve böylece insanoğlu da onların cezasına ortak olmak zorunda kalır. Hristiyan dünyasında Hz. İsa doğumuyla birlikte insanoğlunun kurtarıcısı olarak görülmüştür. 185-254 yılları arasında yaşamış olan İskenderiyeli teolog, Hz. İsa'nın tanrının oğlu olduğunu sadece insanı değil aynı zamanda doğayı da kurtaran evrensel bir kurtarıcı (Eliade, 1993: 157)olduğunu ifade eder.

Elmanın Noel ağacının süslenmesinde kullanılması Johann Wolfgang von Goethe'nin "*Genç Werther'in Acıları*"(1774) adlı mektup romanında da söz konusu edilmiştir.20 Aralık tarihli mektubunda Werther, Noel'den bir hafta önce Lotte'yi ziyarete gittiğinde, onu kardeşleri için Noel hazırlıkları ve hediyeler yaparken bulur. Lotte'yi bu şekilde gördükten sonra Werther mumlar, şekerlemeler ve elmalarla süslenmiş bir Noel ağacının cennetsel çekiminden bahseder. Franz Kafka'nın dünya edebiyatına damgasını vuran eseri "*Dönüşüm*"de (1912)bir sabah uyandığında böceğe dönüşen Gregor Samsa'nın başından geçenler anlatılır. Ailenin geçimini sağlayan ve her zaman bu yük ve sevmediği işinin varlığıyla ezilen Samsa bu yaşadığı değişimden sonra daha da ezilir ve babanın şiddeti altında tamamen yok sayılmaya başlar. Samsa babasının şiddeti altında yok olmaya mahkumdur adeta. İlk başta değnekle böceğe dönüşen oğluna vuran baba, sonrasında Gregor Samsa'nın sırtına çürük elma fırlatır. Bu elmanın açtığı ölümcül yara oğulun kovulma duygusunu da pekiştirir. Kafka bu olay ile tıpkı Adem ile Havva'nın tanrının cennetinden kovulması gibi Samsa'da yasa

koyucu olan babanın cennetinden kovulur. Kafka'nın eserlerinde baba otoriter, yasa koyucu ve erkdir, belki bundan dolayı elma imgesi Kafka tarafından bilinçli tercih edilmiştir.

Dünyevi olanda ise özellikle Hristiyan dünyasında kral ve kraliçenin çoklukta elinde olan asanın üst kısmında küre şeklinde "Reichsapfel" yani altın elma sembolü vardır ve bu sembol Krallığın dünya üzerindeki egemenliğini, gücünü gösterir.

Resim 1
İmparator Heinrich II. (1014-1024)
ve eşi Kunigunde

Ortaçağ Hıristiyan söylencesinde "Kızıl Elma" ya da "Altın Elma" olarak bilinen "Reichsapfel", 12. yüzyılda yaşamış olan Alman Kral Friedrich Barbarossa, aynı zamanda Kutsal Cermen ve Roma İmparatoru da olan ve halk arasında "Kızıl Sakal" olarak bilinen Roma İmparatoru I. Friedrich döneminde ortaya çıkmıştır. "Reichsapfel" yani "imparatorluk elması" Cermenler'in hükümdarlığında bütün Avrupa'nın birleşmesini sembolize eden üzerinde haç dikili dünya şeklinde bir küredir ve bu simge evrensel Hıristiyan dininin gücünü ve imparatorluğun gücünü göstermek amacıyla kullanılmıştır.

Türkler tarafından dünya hakimiyetinin sembolü olarak görülen "Kızıl Elma" çok eski inançlara ve geleneklere dayanır. Bütün Türkleri birleştirme düşüncesinin simgesi olan Kızıl Elma aynı zamanda güçlü bir fetih idealinin de sembolü olmuştur. Özellikle Osmanlılarda Kızıl Elma arzulanan amaç ve somut bir hedef haline gelmiş ve İstanbul'a sahip olmanın sembolü olarak da kullanılmıştır. Çünkü İstanbul'da bulunan Ayasofya'nın önünde Doğu Roma yani Bizans'ın İmparatoru olan Justinianus heykelinin bir elinde kızıl bir küre vardır. Bu kızıl kürede Türkler tarafından sahip olunması gereken Kızıl Elma olarak simgeleştirilmiştir. İstanbul'un feth edilmesinden

sonra yeni Kızılelma Roma'daki St. Pierre Kilisesinin kubbesi olmuş ve böylece Katolik dünyanın merkezine taşınmıştır. (Gökalp/Seyfettin, 2014: 11-12)

Kızıl Elma'nın hem Avrupa'nın tarihinde hem de Osmanlının tarihinde önemli bir anlam içerdiğini ve politik bir güç göstergesi olarak kullanıldığını yapılan araştırmalardan çıkartmak olanaklıdır.

Politik anlamlarının dışında farklı toplumlarda ve kültürlerde yaşayan insanların örf ve adetlerinde elma, pek çok ortak anlam taşır. Elma Anadolu masallarında önemli bir semboldür ve çocuğu olmayan kadının elma yemesi çocuğunun olacağı anlamına geliyordu. Bahaeddin Ögel'in, "*Türk Mitolojisi*" adlı çalışmasında 'Manas'ın Doğuşu' adlı bölümde Manas'ın babası Yakup- Han karısından "*elma ağacının altında oynuyor*" diye şikayet eder. (Ögel, 2010: 435) Hatta Kerem ile Aslı söylencesindeki bu iki kahramanın dünyaya gelmesine annelerinin bölüşerek yediği elmalar neden olur. Çünkü aynı zamanda elma yiyen bu iki kadın aynı gece hamile kalır ve dünyaya daha sonra birbirlerine aşık olacak Kerem ile Aslı'yı getirirler. (Bars, 2010: 14).Elma ağacının olduğu yerde bulunmak, elmadan yemek doğurganlığı ve hayat vericiliğın yanı sıra bereketide sembolize eder. Elma, İran'da cennet meyvesi ve doğumun simgesi olarak kabul görür ve aynı zamanda kutlu, uğur getiren bir gün olarak kabul edilen '*Dey be mihr*'(her ayın 15. gününe verilen isimdir) gününün sabahında elma yiyen ve nergis koklayan kişinin yıl boyunca bütün kötülüklerden korunmuş olacağı düşünülmüştür. (Yıldırım, 2008: 242 ve371)Özkan Daşdemir "*Alevi- Bektaşî Geleneğinde Elma*" adlı çalışmasında elmanın "inanışa göre, Hz. Muhammed'den af dilemek için, Cebrail tarafından 'kurban' olarak verildiğini ve Ayiniceplerde bu olayı temsil etmek için koyun boğazlanır gibi elma kurban edildiğini" (Bars, 2010: 14) belirtir.

Eskiden Roma'da yapılan şölenler doğuşu simgeleyen yumurta ile başlar, yeniden doğuşu ve sonsuz yaşamı sembolize eden elma ile bitirilmiştir. (Ergener, 1998: 31)Atina'da yeni evlenen çiftler ilk kez birlikte yaşayacakları evlerine adım attıklarında bir elmayı bölüşüp birlikte yerlerdi ve bu eylem kadın ve erkeğın birbirlerini tamamlamasını ve bütünleşmelerini temsil ediyordu. Gençlerin birbirlerine elma göndermesi ya da elma atması aşklarını ilan etmesi anlamına geliyordu. Çince de ise elma "p'ing" sözcüğü ile telafuz edilir, bu sözcük biraz farklı telafuz edildiğinde "elma" sözcüğü yerine "barış" sözcüğü ortaya çıkar, aynı zamanda "ping" sözcüğü hastalık anlamında da kullanılır ve bundan dolayı hasta olan kimseye elma hediye götürülmezdi. Elma ağacının çiçekleri buna karşın "kadınların güzelliğini" sembolize eder. (Lexikon, 1998: 80-83)

Hemen hemen bütün kültürlerde aşkı, sevgiyi, cinselliği, gençliği, ölümü, günahı, doğurganlığı, bereketi, yasağı, ilk günahı, bilgiyi, hayatı "Reichsapfel"de olduğu gibi gücü sembolize eder elma. Yunan mitolojisinde elma önemli bir yere sahiptir. Şarap tanrısı Dionysus elma ağacının yaratıcısı olarak kabul görür ve bu elma ağacını Aphrodit'e hediye eder. Güzellik ve Aşk tanrıçası Aphrodit'i simgeleyen meyvelerden biri olan elma, erotizmi ve sevgiyi sembolize eder. (Lexikon, 1998: 435)Yunan mitolojisinde her şeyi yaratan toprak ana Gaia, Tanrıça Hera'ya-Olimpus'unbaş Tanrısı

olan Zeus ile- evliliği sırasında “doğurganlığı” sembolize eden altın bir saksı içinde elma hediye eder. Cermen mitolojisinde de baş tanrı Wodan’ın / Odin’in karısı olan Frigg kehanet, evlilik ve doğurganlığı sembolize eden elma ile bağlantılı olarak anneliğin tanrıçasıdır.

Eski çağlarda Cermenler elmayı anne göğsü ile bir tutmuş ve bundan dolayı beslenen sevgiyi de sembolize etmiştir. Hekimliğin babası sayılan Yunanlı Hippokrat (İ.Ö. 460-337) tarafından elma şifa verici olarak kullanılmıştır. Ortaçağlardaki şifacılar elmanın iyileştirici etkileri üzerine durmuşlardır. Diğer dünyanın sembolü olan ve aynı zamanda diğer dünyadan insanlığa gelmiş olanı sembolize eder elma. Gallili, Monhouth’lu Geoffrey bu diğer dünyayı mitolojik bir ada olarak “Historia Regum Britanniae” (Britanya Kralları Tarihi) (1135) adlı çalışmasında Avalon diye adlandırır. Latince *InsulaAvaklonis*’dir. 1150 yılında kaleme aldığı “VitaMerlini” adlı çalışmasında bu bölge *InsulaPomurum* yani elma adası olarak adlandırılır. Avalon ismi Gallar ülkesinde konuşulan Keltçe/Kernevekçe (Kvrmrisch)“aba”l (Elma) ya da “aball” dan (Elma ağacı) gelir ve “Avalon” isimli bu ada Artur efsanesinde önemli bir rol oynar. Monhouth’lu Geoffrey tarafından kaleme alınan bu eser Kral Artur efsanesinin edebiyattaki en önemli kaynağı (Rosenberg, 2006: 452) olarak görülür. Deniz Gezgin, “*Bitki Mitosları*” adlı çalışmasında Keltler’in ölen kişilerin ruhunun batıya gittiğine ve bir elma bahçesinde özgürlüklerine kavuştuklarına (Gezgin, 2007:73) inandığını ifade eder.

Fizik kurallarını alt üst eden, Isaac Newton’un (1643-1727) Yerçekimi Kanunu’nu bulması elma ağacının altında otururken ve o arada yere bir elmanın düşmesiyle keşfettiği söylenir.

Dünyaca ünlü bir bilgisayar markası Apple’in ısırılmış bir elmayı logo olarak kullanması, bizlere yasak olan bilgi ağacından (elma) yiyip bilgiye ulaştıkları için cennetten kovulan insanlığın ilk atalarının torunları olduğumuzu hatırlatıp, bilginin insanoğlu için ne kadar önemli olduğunu mu vurguluyor acaba? Ne olursa olsun bilgi ve bilgiyi öğrenmek insanoğlu için vazgeçilmez bir aştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerin kodlama sistemini deşifre eden ve İkinci Dünya Savaşının gidişatını ve insanlığın geleceğini deşiftiren Enigma adını verdikleri bir makine geliştiren Alain Turing’e deşinmeden geçmek istemiyoruz. Çünkü bilgisayarların atası olarak kabul edilen Enigma adlı cihaz, daha sonraları geliştirilerek bilgisayar şeklini almıştır. Apple logosuilk olarak bilgisayarlarda kullanıldığında gökkuşağı renklerine sahipti. Çünkü eşcinsel olan Alain Turing geleceğin teknolojisinin temellerini atmasına karşın yaşadığı dönemde homoseksüellik İngiltere’de yasak olduğu için bunun zorluklarını çok fazla yaşamıştır. Hatta Turing en sevdiği masal olan *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler*’deki zehirli elma motifini kullanarak 1954 yılında siyanür enjekte ettiği elmadan bir ısırık alarak intihar etmiştir.

Girişte verdiğimiz kısa bilgilerden sonra detaylı olarak elmanın söz konusu edildiği kutsal metinlerdeki, mitolojik söylencelerdeki, masallardaki ve söz konusu edildiği edebiyat metinlerinden birkaç örnek vermenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

III. Kutsal Metinlerde- Söylencelerde ve Masallarda Elma

Kutsal metinlerde ilk insan Adem ve Havva'nın cennetten kovulmalarına neden olan ve yasa koyucu tanrının yasağına karşı koyarak kendilerine yasaklanan ağaçtan yedikleri -kesin olmamakla birlikte-meyvenin elma olduğu düşünülmüştür. Tanrı onlara cennetteki her şeyden faydalanabileceklerini ve yiyebileceklerini ama sadece tek bir ağacın meyvelerinden yemelerini yasaklamıştır. "Ey Âdem, sen ve eşin cennette oturun ve dilediğinizden bol bol yiyin, yalnız şu ağaca yaklaşmayın. Yaklaşırsanız (nefsinize) zulmedenlerden olursunuz (Kuran: El-Bakara Suresi, 2/35, A'raf Suresi, 7/19) (Aydın, 7 ve 153)

Bu ağaç bilginin meyvesi olan elma ağacı olarak geçmişten günümüze kadar ele alınmıştır. Böylece elma ilk yasağın çiğnenmesini sembolize eden yasak meyve ve ilk günahdır, ilk itaatsizliktir. Şeytan, tanrıya başkaldırarak cennetinden kovulmuş ve cennette mutlu mesut yaşayan ilk atalarımızı ayartan yılan kılığına girerek, ilk önce Havva'yı ve sonrasında da Havva'nın çabalarıyla bu suça ortak olan Adem'in, cennetten kovulmalarına neden olmuştur. Buna aracı olan meyve ise elmadır.354 ve 430 yılları arasında yaşamış olan piskopos ve filozof olan Agustinus'a göre "*Adem'in elma hırsızlığı yani ilk günah insan soyunu ölüme mahkum etmiştir*" (Gaarder, 1995: 79)

İlk insanların tanrının yasağına karşı geldikleri için cennetten kovularak yeryüzüne gönderilmeleri onların bu mekanda artık cezalarını çekeceğini göstermektedir. Yasak meyveyi yedikten sonra çıplak olduklarını farkederek hayat, ölüm ve zaman kavramıyla birlikte cennetten yeryüzüne kovulurlar. Yasak meyve olan elmanın yenilmesiyle birlikte birbirlerinin çıplak olduklarının farkına varmışlar böylece incir yaprağıyla örtünme ihtiyacı duymuşlardır. Tanrı ilk önce Adem'i baştan çıkartarak elmayı yemeye ikna eden Havva'nın sancılar içinde doğum yapmasını ve kadının erkeğe göre daha alt konumda olmasına neden olan dinsel yaptırımlarla da karşımıza çıkar.

Resim 3
Adem ile Havva ve yasak meyve ağacı

Kadının şeytanla (yılan şeytan kılığında kadının karşısına çıkar) işbirliği yaptığı tezi ve bundan dolayı tarihsel süreç boyunca kadına yüklenen şeytani özellikler ve kötücül düşünceler hep cennetten kovulmayla bağlantılıdır.

Bu yapılan eylem insanın yeryüzüne atılmasına neden olmuş ve burada her türlü deneyimleri, acıları yaşayabilecekleri belki de en önemlisi tanrının yasasına, yasağına karşı geldikleri için cezalarını çekmeleri gazabına uğramışlardır. Bütün dinlerde kabul gören bu yasak meyvenin yenilmesi ve insanın cennetten kovulması elma ile bağlantılıdır.

Elma olduğu düşünülen bu meyve sadece kutsal metinlerde değil, masallarda ve mitolojik söylencelerde de sıklıkla karşımıza çıkar. Çünkü hem masallar hem de mitolojik söylenceler çeşitli alanlara kaynaklık etmiş ve onları etkilemiştir. Ulusların kültürleri masal ve söylencelerde gizlenmiş olup onları ortaya çıkartıp deşifre etmek toplumsal kültürü anlamada etkilidir.

Elmanın Türk mitolojisinde kutsal sayılan ağaçlardan birinin meyvesi olduğunu ifade eden Filiz Ölmez, elma ile ilgili şunları aktarır: *elma ölümsüzlük, erkek çocuk, murat, soyun devamlılığı, güzellik, bekâret, verimlilik, ebedilik, gençlik, kuvvet, sağlık, sevgi, yaşam, bağlılık, barış, iyi niyet ve hatta inancı sembolize etmektedir.* (Ölmez, 2012: 77)

Elma, mitolojide daha öncede belirttiğimiz gibi güzellik ve aşk tanrıçası Aphrodit'in meyvesidir. Elmanın geçtiği en belirgin mitolojik söylence "Paris'in Yargısı" dır. Nifak tanrıçası Eris, Peleus ve Thetis'in (ölümlü bir kral olan Peleus ve ölümsüz Thetis aynı zamanda mitolojide Aşil'in anne ve babasıdır) düğününe çağrılmadığı için sinirlenir ve düğünün yapıldığı yere giderek Tanrı Zeus'un önüne üzerinde "en güzeline" yazılı altın elmayı (Brodersen/Zimmermann, 2005: 49) fırlatır. Böylece Almanca "Zankapfel" yani nifak tohumu anlamına gelen elmanın daha sonradan doğacak olan Truva Savaşı'nın tohumlarını attığı gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Paris'in yargısıyla Aphrodit en güzel tanrıça seçilmiştir. Tanrılar tanrısı Zeus bu altın elmayı kıskanç karısı Hera'ya mı, kendi kafasından doğurduğu savaş, strateji ve aynı zamanda Atina şehrinin kurucusu olan kızı tanrıça Athena'ya mı, yoksa aşk tanrıçası olan Aphrodit'e mi vereceğine karar veremez, çünkü üç tanrıçanın da öfkelerini kazanmak istemez. Bu arada tanrıların habercisi olarak mitolojide kıvrak yorumlarıyla ün kazanmış olan Hermes'in aklına, İda dağında çobanlık yapan yakışıklı

Paris gelir. Böylece bu üç tanrıçadan hangisinin en güzel olduğuna Paris karar verecektir.

Hera, Truva şehrinin yerle bir edilmesinde etkin rol oynayacağı kahinler tarafından bildirilen ve bundan dolayı İda dağına ölmesi için doğduktan sonra terkedilen Truva kralı Priamos'un oğlu Paris'e Asya Krallığını vereceğini söyler. Athena kendisini seçerse ona savaş ve strateji yeteneği vereceğini, Aphrodit ise Paris'e dünyanın en güzel kadını kendisine âşık edeceğini söyler. Paris'in yargısıyla güzellik yarışmasının galibi Aphrodit olur. Dünyanın en güzel kadını olan Helen evli olmasına karşın Paris'e Aphrodit'in yardımıyla âşık olur ve böylece Truva Savaşı'nın çıkmasının asıl nedeninin nifak tanrıçası Eris tarafından ortaya atılan altın elma olduğu da ortaya çıkar. Truva Savaşı ve Paris'in şehrin yerle bir olmasına neden olacak olan kehanet de böylece gerçekleşmiş olur. Altın elmayı Zeus'a veren nifak tanrıçası Eris burada elmayı kötücül bir amaç için kullanmış ve böylece Truva şehrinin yerle bir olmasına neden olacak savaşın kıvılcımını atmıştır. İnsanları yaptıkları kötülöklere göre değerlendiren ve bundan dolayı onları acımasızca cezalandıran intikam tanrıçası Nemesis'in sembollerinden biride elma dalıdır.

Resim 4
Paris'in Kararı

Ele alacağımız diğeri bir söylene ise, Yunan mitolojisindeki en önemli ve en tanınmış kahraman olan Herakles (Roma mitolojisinde Herkül) ve onunla ilintili olan Herakles'in on iki görevinden*on birincisidir. Ölümlü olan Alkmene ve tanrı Zeus'un oğlu olan Herakles Yunan mitolojisinde hemen hemen her söylençede yer alır. Michael Köhlmeier söylencelerin etraflıca araştırıldığında Herakles'in hemen hemen her birinde bir şekilde izler taşıyabileceğini belirterek kahramanın ününü şöyle açıklamıştır araştırma kitabında: *“Yunan Mitolojisi'nin bir halı olduğunu varsayarsak, Herakles'in hemen her yerde karşımıza çıkan bir motif olduğunu söyleyebiliriz.”* (Köhlmeier, 1998: 202)

*Herakles'in 12 Görevi şöyledir: Nemea aslanının öldürülmesi, Lerna ejderinin öldürmesi, Artemis'in kutsal geyiğinin yakalanması, Erymantoslu yaban domuzunun yakalanması, Kral Augias'ın ahırlarının temizlenmesi, Stymphalos kuşlarının öldürülmesi, Girit boğasının öldürülmesi, Diomedes'in kısıraklarının yakalanması, Amazonların kraliçesi Hippolyte'nin kemerinin getirilmesi, Geryoneus'un sığırlarının getirilmesi, Batı Kızları'nın altın elmalarının alınması, Kerberos'un Hades'den kaçırılması.

Herkese yardım eden ve herkesin sevgisini kazanan ünlü kahraman Herakles (Herkül), kıskanç tanrıça Heragazabına uğrar ve cinnet geçirir. Çünkü Hera kocası Zeus'un ölümlü bir kadından olan bu çocuğu yani Herakles'i yok etmek için doğumundan itibaren özel çabalar göstermiş ve bunları başaramadıkça nefreti her geçen gün artmıştır. Sürekli Herakles ile uğraşan tanrıça sonunda amacına ulaşmış ve Herakles bir cinnet anında eşini ve çocuklarını öldürmüştür. Cinnet anı geçtikten sonra yaptıklarından korkunç bir üzüntü duyan Herakles bilinçsiz bir şekilde gerçekleştirdiği katliamdan arınmak için Delphi Kehanet merkezine gider. Kahin ona yeryüzündeki en korkak, en aptal kralın yani Eurystheus'a hizmet etmesi gerektiğini belirtir. Kral, Herakles'e zorlu on iki görev verir. Başarması gereken zorlu on iki görevinden on birincisi, Hesperidler'in nerede olduğu bilinmeyen bahçesini bulup oradaki altın elmalardan getirmesidir. Peri Hesperidler bazı kaynaklara göre Nyx'in (Gecenin) ya da sırtında dünyayı taşıyan titan Atlas'ın kızlarıdır.

Hera'ya Olimpus'un baş tanrısı olan Zeus ile evlenirken Gaia yani toprak ana tarafından evlilik hediyesi olarak verilen elmanın dikildiği ve sonrasında altın elma ağaçlarının yetiştiği gizli bahçedir. Bu bahçenin yerini hiç kimse bilmemektedir ve aynı zamanda Hesperidler ve yüz başlı Ejderha Ladon tarafından korunmaktadır. Ama Herakles bir yolunu bulur ve bahçeye ulaşır, sonrasında ise sırtında bahçenin yakınlarında gök kubbeyi taşıyan Atlas'ı oyuna getirerek altın elmayı onun almasını sağlar (Grant/Hazel, 2008: 196-197) ve böylece on birinci zorlu görevini başarmış olur. Altın elmalar ölümsüzlük veren bir meyvedir ve Herakles böylece ölümsüz olur. (Erhat, 1989: 156)

Resim 5
(Frederic Leighton, Hesperides
Bahçeleri, 1892)

Yunan mitolojisinde "Batı Kızlarının Elmaları" olarak bilinen bu söylence aynı zamanda tanrıların ölümsüzlük iksiri olan Ambrosia ve Nektar'ın yanı sıra altın elmalarda bu iksirlere dahil edilir. (Köhlmeier, 1998: 216) Çünkü elmaların bulunduğu bahçeyi ve oradaki engelleri aşan kişi aynı zamanda tanrılar gibi ölümsüzlüğü de ele geçirmiş olmalıdır.

Resim 6
Atalante

Elmanın baştan çıkartıcı ya da ulaşılacak hedefe engel olan şeklinde sembolize edilmesi mitolojideki diğer bir söylence olan “*Atalante*”yi hatırlatır. Atalante Av Tanrıçası Artemis’i sembolize eden avcı bir kızdır. Kral olan babası İasos doğan çocuğun erkek değil de kız olmasına üzülür ve onu dağa bırakır.

Dağda dişi bir ayı ve avcılar tarafından büyütülen Atalante usta bir avcı ve aynı zamanda ormanlarda büyüdüğü için iyi bir koşucu olur. Evlilik çağına gelmesine karşın evlenmek istemeyen ve bakire kalmak isteyen Atalante, kendisiyle evlenmek isteyenlere “koşuda kendisini yenme” şartı koşar. Eğer yarışta kendisini geçemezlerse bunun bedelini yarışmacılar canlarıyla ödeyecektir. Hippomenes adındaki delikanlı Atalante’yi görür görmez âşık olur ve eğer başarılı olamazsa başına geleceklerinin de farkında olduğundan Aşk tanrıçası Aphrodit’ten yardım ister.

Tanrıça ona yarış sırasında koşarken belirli aralıklarla yere kendisine verdiği üç altın elmayı atmasını söyler ve böylece Atalante yere düşürülen altın elmaları almak için duraklayacak, Hippomenesde yarışta galip gelecektir. Yarış sırasında olay aynı Tanrıçanın söylediği gibi olur ve Atalante elmaları almak için koşu esnasında vakit kaybeder ve böylece kendisiyle evlenmek isteyen delikanlı galip gelir ve Atalante ile evlenirler. (Korkmaz, 2009: 117-118) Görüldüğü gibi elma bu söylencede de baştan çıkartıcı, varılmak istenen hedefe ulaşamamayı sembolize eder.

Cermen mitolojisinde şiir tanrısı olan Braggi’nin eşi olan gençlik tanrıçası Idun, aynı zamanda yaşlanmaya başlayan tanrılara gençlik aşılaman meyve olan elmaların da sahibidir. Gençlik meyvesi olan bu elmalar, Asgard’da yaşayan tanrıları, Cermen mitolojisinde söz konusu edilen Ragnarok/ yani tanrıların alacakaranlığı savaşına kadar hayatta tutacak ve genç kalmalarını sağlayacaktır.(Golther, 2011: 437)

Cermen mitolojisinde “Idun’un Elmalarının Çalınması” adlı söylencede, şeytani ve kıvrak zekasıyla sürekli tanrıların başına bela olan iki buz devinin çocuğu olmasına karşın tanrı kabul edilen Loki, gençlik veren altın elmaların tanrıçası Idun’un kaçırılmasına yardım eder. Gençlik elmalarından yoksun kalan tanrılar, yavaş yavaş

yaşlanmaya başlarlar ve sonunda tanrıça Idun'un kaybolmasında tanrı Loki'nin parmağı olduğunu anlarlar. Loki'ye çeşitli işkenceler yaparak tanrıçanın nerede olduğunu öğrenirler. Loki, Thryheim'a gidip tanrıça Idun'u Fırtına devi olan Thjazi'nin elinden kurtarır. (Mogk, 2010: 55) Böylece tanrılar, tanrıçanın altın elmalarından yiyerek, gençliklerine tekrar kavuşurlar. Cermen tanrılarının en büyük özelliği Yunan ya da Roma tanruları gibi ölümsüz değil ölümlü olmalarıydı, bundan dolayı ancak gençlik tanrıçası Idun'un elmaları sayesinde Ragnarok'a kadar yaşayabileceklerdi.

Elma motifinin kullanıldığı ya da masal severlerin hafızasında yer eden kanımızca en önemli masal Grimm kardeşlerin 1812 yılında derledikleri "Kinderund Hausmaerchen" (Çocuk ve Ev Masalları) adlı çalışmada yer alan "Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler"dir. Çünkü masalın belki de en can alıcı noktası kötücül, cadı, büyücü üvey annenin yaşlı bir kadın kılığına girerek, yedi cücelerin ormandaki kulübesinde kendisinden saklanan Pamuk Prenses'e verdiği zehirli kırmızı elmadır.

Resim 7
Idun'un Gençlik Elmaları

Pamuk Prenses yedi cüceler tarafından, tanımadığı bilmediği insanlar tarafından verilen hediyeleri almaması konusunda sözlü olarak uyarılmasına karşın yine de itaat etmez. Cüceler farklı kılıklara girerek cadının kendisini öldürmek için tekrar harekete geçebileceğini ifade ederler ama daha önce cadı tarafından verilen zehirli tarak, zehirli kemer gibi hediyelerde olduğu gibi Pamuk Prenses verilen hediyeye karşı duyarsız kalmaz. Cadı bu kez de yaşlı bir kadın kılığına girerek dünyanın en güzeli olarak sihirli aynası tarafından dile getirilen Pamuk Prensesi öldürmek için her yolu dener. Rakibi olan Prensesin ölümüyle birlikte kaybettiği "dünyanın en güzel kadını" unvanını geri alacağını biliyordur.

Resim 8
Pamuk Prenses

En son çare olarak cadı kan kırmızısı rengiyle herkesi baştan çıkartabilecek olan zehirli bir elma hazırlar. Kapısını çalarak kendisinden yardım isteyen yaşlı kadının üvey annesi olduğunu anlamayan Pamuk Prenses, kendisine yapılan uyarıları, elmanın güzelliği ve baştan çıkarıcılığı karşısında unuttur. Zehirli elmadan bir ısırık aldıktan sonra elma boğazına takılır ve zehirlenip derin bir uykuya dalar, onu bu derin uykudan uyandıracak olan Prensin öpücüğüdür.

Bu bize Adem ile Havva'nın kendilerine yasaklanan ve bilgi ağacının meyvesi olarak söz konusu edilen elmanın baştan çıkartıcı özelliğini hatırlatır. Tıpkı insan anatomisinde erkeklerin gırtlak bölgesi için kullanılan "adem elması" sözcüğünde olduğu gibi Adem'in elmayı yedikten sonra elmayı yutamayıp boğazına takılan elma ısırığını hatırlatır. Elma bu masalda hem baştan çıkartıcı bir meyve hem de yasağı çiğneterek ölümü getirendir. Tıpkı Adem ile Havva'nın cennetten kovulması gibi Pamuk Prenses de mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşadığı cücelerin evinde, elmayı ısırmamasıyla birlikte ölümü tadandır. Elbette ki her masal gibi bu masalında mutlu sonla bitmesi için bir mucizenin gerçekleşmesi gerekir. Bu da cücelerin cam tabutu ormana taşıdıktan sonra oradan geçen bir Prensin tabutun içinde gördüğü güzelin yanına gidip öpmesiyle gerçekleşir. Prens, Pamuk Prensesi öptükten sonra Prensesin boğazına takılan zehirli elma çıkar ve böylece mutlu mesut yaşarlar.

Grimm Kardeşlerin "Ak Yılan" masalında elma hayat ağacının meyvesi olarak sembolize edilir. Bu masalda nerede olduğu bilinmeyen hayat ağacının meyvesi olarak Prenses ile evlenmek isteyen hizmetkârdan talep edilen elma motifi şeklinde karşımıza çıkar. Prensesin şart koştuğu iki sınavı başarıyla yerine getiren uşak üçüncü sınavını başarmak için yollara düşer ve bu prensesin kendisinden isteği, dünyanın öbür ucunda yeri bilinmeyen "hayat ağacından bir elma" getirmesi şeklindedir. Bu sınavı başardıktan sonra artık prensesin bir bahanesi kalmaz ve uşağın getirdiği hayat ağacının meyvesi olan elmayı ikiye böler ve elmanın bir yarısını kendisine diğer yarısını da uşağa veren prenses elmadan ısırır ısırılmaz uşağa âşık olur ve sonsuza kadar mutlu yaşarlar.

"Bayan Holle" masalında ise meyveleri olgunlaştığı için silkelenmeyi isteyen yani konuşan bir elma ağacı vardır. Grimm kardeşlerin "Ardıç Ağacı" adlı masalında ise elma soyarken elini kesen bir kadının içinden geçen büyük bir arzuyla "kan gibi al yanaklı, kar gibi beyaz tenli bir çocuğum" olsun dileği gerçekleşir, ama oğlu doğar doğmaz kendisi ölür. Kalpten dilenen bir dilek ve bunun gerçekleşmesi masallarda çoklukla karşımıza çıkar. Aynı zamanda masalların çoğunda bitiş cümlesi olarak gökten üç elma düşer, biri anlatana diğerleri ise masal kahramanlarına ve dinleyicilere söylemiyle yine elmanın özel olduğuna vurgu yapıldığını düşündürür.

Edebiyatta Johann Wolfgang von Goethe'nin ünlü eseri "*Faust*"da elma Valpurgis Gecesi alt bölümünde geçer. Faust'un güzel bir kadınla dans ederken rüyasında gördüğü elma ağacının tepesindeki iki güzel elmaya ulaşmak için çabaladığı anlatılır. Güzel kadının Faust'a, elmaları cennetten beri çok istekli olduğunu dile getirir ve kendisinin de bahçesinde elmalarının olduğunu söyler. Bu insanlığın cennetten kovulmasına neden olan yasak olana arzu ya da baştan çıkartıcılığı şeklinde

yorumlanabilir. Havva'nın Adem'i yasak olana ikna etmesi gibi dans eden güzel kadın da Faust'a yasak olanı sunandır. Adem ve Havva söylencesine burada bir hatırlatma vardır.

Elma denilince belki de ilk akla gelen edebiyatta Wilhelm Tell'dir ve bu efsane birçok sanatçıya esin kaynağı olmuştur. Bunlardan en önemlisi kanımızca Alman yazar Friedrich Schiller'in 1804 yılında yazdığı "*Wilhelm Tell*" adlı tiyatro eseridir. Wilhelm Tell 13. yada 14. yüzyılın başlarında yaşadığı inanılan İsviçreli bir kahramandır. Okçuluk alanında ün salmış olan bu kahramanın Bürglen kentinde yaşadığı varsayılmıştır. Aslında o dönemlerde böyle bir kahramanın yaşayıp yaşamadığı ise tartışmalıdır.

Friedrich Schiller elma yemeği değil ama çürümüş elma kokusunu çok seven bir yazar olarak da bilinir. Hatta bir gün Schiller'i ziyarete giden dostu Johann Wolfgang von Goethe (Schiller ve Goethe Klasik döneme damgasını vuran iki yazar) arkadaşının çalışma odasından yoğun bir koku geldiğini farkeder, çalışma masasının çekmecesini açtığına içinde çürümüş elmalar olduğunu görür ve bu kokudan oldukça rahatsız olur. Schiller'in karısı Charlotte, çürümüş elma kokusunun Schiller'e iyi geldiğini ve bu koku olmadan yaşayamayacağını ve hatta yazamayacağını dile getirmiştir Goethe'ye, çünkü bu çürük elma kokuları ona ilham veriyordu. Hayatı boyunca maddi manevi sıkıntılar yaşayan ve bundan dolayı çoklukla hastalıkla mücadele eden Schiller, tüberküloz hastalığına yakalanır ve belki de rahat nefes almak için çürük elma kokusunu sevmiştir. Friedrich Schiller ölümünden bir yıl önce 1804 yılında Wilhelm Tell eserini yazmıştır.

Üç bölümden oluşan tiyatro eserinin ana teması İsviçreli ulusal kahraman Wilhelm Tell'in özgürlük savaşımıdır.

Resim 9
Wilhelm Tell

İsviçre'nin tiranlığıyla ünlü Avusturyalı valisi Gessler kent meydanındaki bir direğe şapkasını astırır ve oradan gelen geçen herkesin şapkasını selamlamasını zorunlu kılar, böylece imparator yandaşlarını ya da karşıtlarını tanımış ve bilmiş olacaktır. Wilhelm Tell direkt asılı olan şapkaya selam vermeyince tutuklanır ve Gessler'in huzuruna çıkarılır.

Tell'in ünlü bir okçu olduğunu bilen Vali zalimce bir plan hazırlar. Okçulukla ün salmış olan Tell'in karşısına oğlu Walter'i çıkartır ve onun başının üzerine bir elma koyarak, Tell'den yüz adım uzaklıktan bu elmayı vurmasını emreder. Eğer kendinden

Yukarıda tarihçi Saxo'nun kitabında yer verdiği gibi, bu söylencenin İsviçre'den çok Danimarka'da farklı bir isimle söz konusu edildiği ve böylece söylencenin farklı ülkelerde kahramanların isimlerinde değişiklik olduğu, ama oğlunun başının üzerine elma konulması ve bunun okla vurulmasını isteyen kişilerin kral ya da vali şeklinde aktarılması ele alınır.

Tarihsel romanın öncülerinden sayılan yazar SirWalterScott (1771-1832) korkusuz bir şövalyenin başından geçen olayları ele aldığı eseri "*Ivanhoe*"de bu söylenceden faydalandığı açıktır. Hatta Finlandiya, Türkler ve Moğollar arasında da bu söylemeye rastlanır. 1119 yılında doğan Farid-Uddin Attar'ın (Feridüddin) Farsça yazılmış olan bir şiirinde çok sevdiği uşağının başındaki elmayı vuran bir prensden (Fiske, 2009: 19) bahsedilir.

Tell söylencesi farklı kültürlerde toplumlarda var olmuş ve kulaktan kulağa bir ülkeden diğer ülkeye geçerken isimler ve kahramanların isimleri değişmiş ama başın üzerine konulan elmayı ok ile vurma motifi, fazladan ok kılıfindan ok alma ve zalim krallar ya da hükümdarlar hep olmuştur.

IV.Sonuç

Çalışmada ortaya çıkartmaya çalıştığımız gibi hangi kültürde hangi toplumda olursa olsun söylenceler, masallar, kutsal kitaplarla ilgili söylemler hemen hemen ortak özellikler taşımaktadır. Bu da daha insanlığın ilk emekleme dönemlerinden itibaren kolektif bir bilinçaltına sahip olduğuna ve hangi şartlarda olursa olsunlar günümüz deyimleriyle metinler arası, tabii o günün şartlarında söylemler arası bir sözlü edebiyat geliştirdiklerini gösterir. Hemen hemen bütün toplumlarda elma kadar hiçbir meyve ile bu kadar çok ilgilenilmediğini görmek olanaklıdır.

İnsanlar geçmişten günümüze kadar elmaya farklı kültür, farklı coğrafi konumlarına karşın çeşitli anlamlar ve ortak değerler yüklemişlerdir. Hiçbir meyve insanlığı belki de elma kadar cezbetmemiştir. Özellikle elma motifini ele aldığımız çalışmamızda, elmanın belki de her coğrafyada yetişme özelliğinden dolayı bütün toplumlarda bilinmesi bu meyvenin bu kadar çok tercih edilmesine ve çeşitli anlamlar yüklenmesine nedendir. Elma yasak bir meyve olarak baştan çıkartmayı, yasağı çiğnemeyi, cinselliği, doğurganlığı, ödülü, cezayı, ölümü, yaşamı sembolize eder. İlk çağlardan itibaren elma genel anlamda simgesel olarak, aşkı, sevgiyi, hayat vermeyi, gençliği, doğurganlığı, nifaki, ölümü (zehir), tamamlamayı, bir bütün olmayı, ilk günahı, cennetten kovulmayı ve bunun beraberinde insanoğluna ölümü getirendir.

Kaynaklar

Aydın, A. Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali, Aydın Yayınevi, İstanbul.

Bars, M. E. (2010). Kerem ile Aslı Hikayesinde Olağanüstülük Motifleri, TheJournal of AcademicSocialScienceStudies, International Journal of SocialScience 3 (1).

Brodersen K. /Zimmermann, B. (2005).AntikeMythologie, Metzler Kompakt Verlag, Stuttgart.

- Daşdemir, Ö. (2015). Alevi- Bektaşî Geleneğinde Elma, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (37).
- Eliade, M. (1993). Mitlerin Özellikleri, Çev: Sema Rıfat, Simavi Yayınları, İstanbul.
- Ergener, R. (1968). Anatanrıçılar Diyarı Anadolu, Yalçın Yayınları, İstanbul.
- Erhat, A. (1989). Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Fiske, J. (2009). Mitler ve Mitleri Yapanlar, (Çev: Şebnem Duran), İlya Yayınları, İzmir.
- Gaarder, J. (1995). Sofi'nin Dünyası, (Çev: Gülay Kutal), Gri Yayın Dizisi- Pan Yayıncılık, Ekim, İstanbul.
- Gezgin, D. (2007). Bitki Mitosu, Sel Yayıncılık. İstanbul
- Golther, W. (2011). Germanische Mythologie, Marix Verlag, München.
- Gökalp, Z. / Seyfettin, Ö. (2014). Kızılelma, Altınpost Yayınları, Ankara.
- Grant M./Hazel, J. (2008). Lexikon der Antiken Mythen und Gestalten, Deutscher Taschenbuch Verlag, München.
- Karakurt, D. (2011). Türk Söylence Sözlüğü, e- Kitap.
- Korkmaz, M. (2009). Mitolojik Dinlerin Gizemi, Alter Yayınları, Ankara.
- Köhlmeier, M. (1998). Tanrıların Masalları, Çev: Atilla Dirim, Yurt Kitap-Yayın, Ankara.
- Lexikon der Symbole: Apfel. (1989). Knaurs Lexikon der Symbole, Verlag Droemer Knaur
- Mogk, E. (2010). Germanische Religionsgeschichte und Mythologie, Bohmeier Verlag, Leipzig
- Öğel, B. (2010). Türk Mitolojisi II. Cilt, Türk Tarih Kurumu 4. Baskı, Ankara.
- Ölmez, F. (2012). "Meyve ve Türk Sanatları Bağlamında Elma", *ART-E Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, Kasım-Aralık, 10.
- Rosenberg, D. (2006). Dünya Mitolojisi, İmge Kitabevi Yayınları, 4. Baskı, Ankara.
- Yıldırım, N. (2008). Fars Mitoloji Sözlüğü, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.

Elektronik Kaynakça

- <http://www.botanikus.de/Heilpflanzen/Apfel/apfel.html>; erişim tarihi: 25 Mayıs 2015
- http://www.digbib.org/Johann_Wolfgang_von_Goethe_1749/Die_Leiden_des_jungen_Werther;erstelltam_02.07.2004, s.40

<http://www.heise.de/tp/artikel/36/36312/1.html>; erişim tarihi: 15.01.2016

[http://www.planetwissen.de/geschichte/persoenlichkeiten/friedrich_schiller/
pwiewissensfrage502.html](http://www.planetwissen.de/geschichte/persoenlichkeiten/friedrich_schiller/pwiewissensfrage502.html); erişim tarihi: 05.02.2015

http://www.quickiwiki.com/de/Keltische_Mythologie; erişim tarihi: 31.05.2015